

УДК 331.5+377.1:338.488
ББК 65.240-2

М.І. Пальчук
м. Сімферополь, АР Крим, Україна

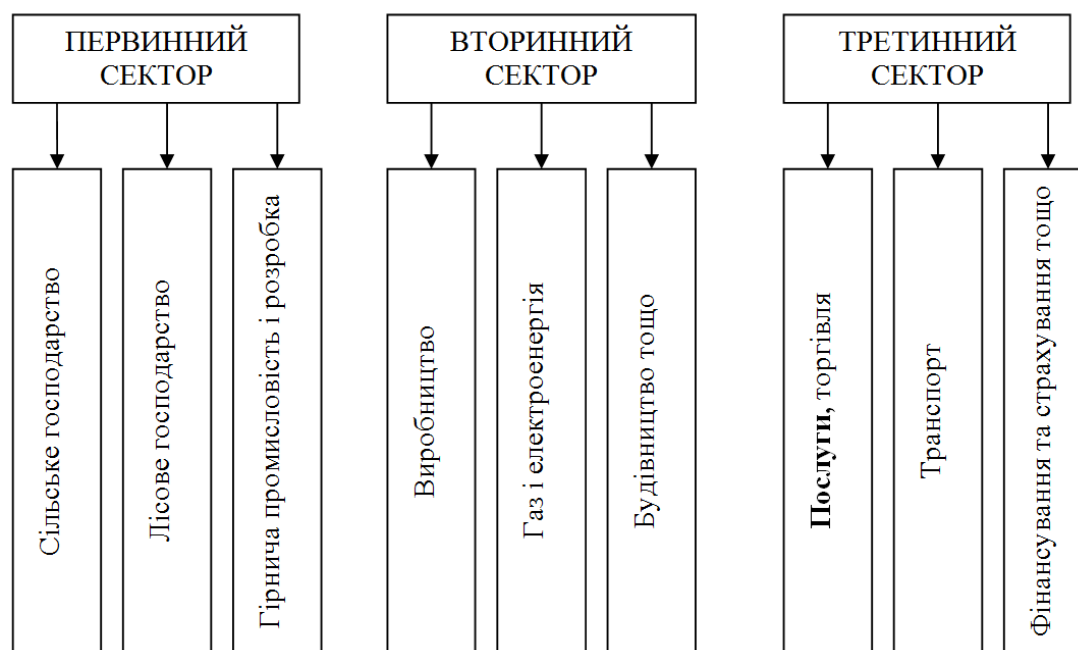
МОНІТОРИНГ РИНКУ ПРАЦІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ СФЕРИ ПОСЛУГ

Шлях інтеграції до загальноєвропейського співтовариства, обраний Україною, стрімкий технологічний та інформаційний розвиток суспільства, зростаючі потреби економіки й ринку праці вимагають від системи професійної освіти й навчання (ПОН) еволюційних змін, що можливо лише за умов її внутрішньої гнучкості та адаптивності, здатності до реформаційних процесів.

Наріжним каменем модернізації вітчизняної системи професійної освіти й навчання, за «Концепцією розвитку професійної освіти й навчання в Україні (2010-2020 рр.)» [4], є вирішення проблеми підвищення професійної підготовки виробничого персоналу для різних галузей економіки, зокрема для сфери послуг, мобільного та конкурентоспроможного, на ринку праці.

Резолюція міжнародної конференції «Укріплення співробітництва у галузі професійної освіти й навчання» (Брюссель, 2002 р.) підкреслила ключові моменти вирішення цієї **проблеми**: необхідність укріплення та розвитку європейського співробітництва у галузі професійної освіти й навчання, спрямованого на сприяння вільній зміні роботи та міждержавній, міжгалузевій, міжрегіональній мобільності; важливість підвищення якості та привабливості професійної освіти для молоді, що навчається та ринку праці [8].

Поступальний рух вітчизняного виробництва до європейського економічного простору та, як наслідок, відкриття внутрішнього ринку для іноземних компаній, потребує від української економіки суттєвого підвищення якості послуг та високої кваліфікації фахівців сфери послуг, яка, за визначенням Т. Десятова [2, с. 134], посідає провідне місце у третинному секторі горизонтальної професійної структури:

В умовах зростаючої «горизонтальної міграції» між галузями соціально-економічного комплексу важливим для галузей виробництва є врахування відмінностей вимог ринку праці до професійних функцій, знань і вмінь фахівців на підприємствах різного рівня: на малих і

середніх підприємствах компетенції фахівців укрупнюються, тоді як на великих підприємствах спостерігається їх зростаюча спеціалізація. Одночасно малі та середні підприємства надають більшого значення особистісним якостям фахівців, особливо в сфері послуг [7].

Стан, характер і тенденції розвитку ринку праці виробничого персоналу, зокрема сфери послуг, є предметом підвищеного інтересу наукового співтовариства і суб'єктів ринкових інститутів. Важливим для нашого дослідження є перегляд польським ученим Т. Новацьким різних трактувань самої суті й аспектів «праці»: *економічного* (О. Ланге), *філософського* (Т. Пщоловський), *соціологічного* (Я. Щепанський), *праксеологічного* (Т. Котарбинський), *педагогічного* (С. Кльонович) тощо, які конвергуються, тобто зближуються, у розумінні праці як «доцільної діяльності людини, що створює матеріальні та духовні блага, забезпечуючи тим самим відповідну суспільну й економічну позицію» [6, с.19].

Поєднання термінів «ринок» і «праця» в єдине поняття «ринок праці» є історично зумовленим і відповідно об'єктивним явищем [5, с.31], але вивчення літератури з питань ринку праці дозволяє констатувати відсутність єдиного підходу вітчизняних і російських учених до самого поняття «ринок праці». Так, «Глосарій основних термінів професійної освіти й навчання» інтерпретує його як «пропозиції економічних структур, що надають інформацію про потреби в робітниках, структурі й рівні їх професійної кваліфікації, стані та проблемах зайнятості населення» [2, с.129]; словник «Професійна освіта» ототожнює «ринок праці» з «ринком робочої сили» (labour market), трактуючи його як «суспільно-економічну форму руху трудових ресурсів; особливий спосіб включення незайнятого населення в економічну систему» [10, с.293]; «Енциклопедія професійної освіти» теж поєднує «ринок праці» з «ринком робочої сили», визначаючи його як «економічну категорію, що характеризує систему соціально-трудових відношень з приводу задоволення потреб економіки у робочій силі та реалізації громадянами права на працю, які здійснюються посередництвом обміну на основі попиту та пропозиції (відповідно, робочої сили та робочих місць [11, с.58]. Російські ж учені В. Собкін і П. Писарський наприкінці ХХ ст., у зв'язку з входженням системи освіти до ринкової економіки, визначали формування трьох ринкових інститутів: ринку праці в сфері освіти, ринку освітніх послуг і ринку капіталу у сфері освіти.

Особливості *функціонування ринку робочої сили* в різних регіонах, інформаційно-технологічний розвиток, структурна трансформація світової та національних економік зумовлюють, на авторитетну думку академіка Н. Ничкало [5, с.32], необхідність постійного врахування динаміки змін у економіці, прогнозу розвитку різних галузей, відстеження результатів наукових досліджень, які доцільно гнучко враховувати у змісті та формах організації професійного ступеневого навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації різних категорій фахівців. Окрім того, в умовах зростання глобальної конкуренції суспільство вимагає від професійної освіти підсилення її практичної спрямованості. Тобто питання навчання та підготовки виробничого персоналу, зайнятого в ньому, потребує міждисциплінарних досліджень *моніторингу ринку праці*.

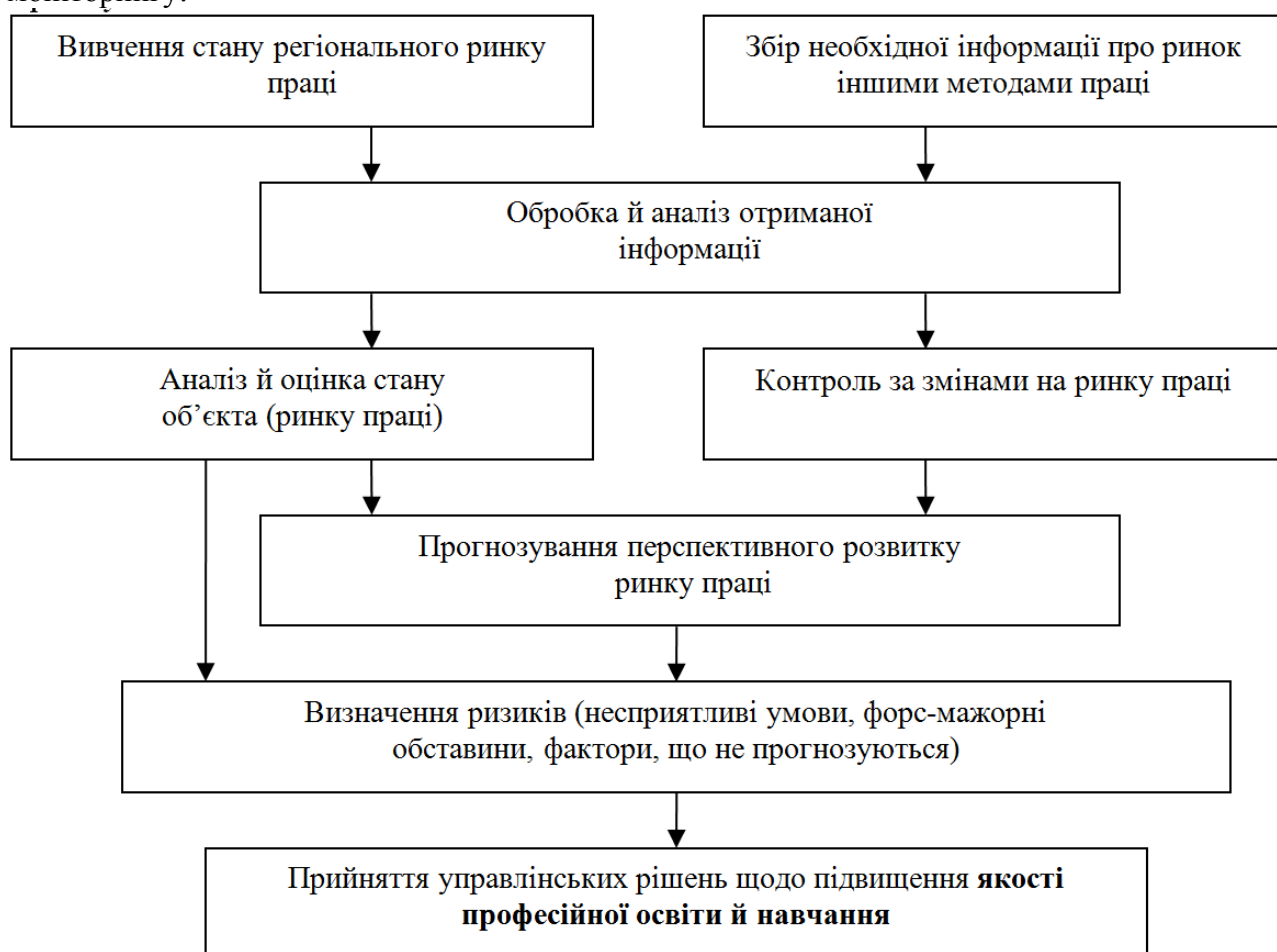
Проведення моніторингу ринку праці всіх сфер виробництва і, перш за все, у контексті досліджуваної проблеми, сфери послуг, *актуалізовано* інтеграцією вітчизняної економіки до загальноєвропейського простору, інтенсивними змінами умов зовнішнього й внутрішнього середовища підприємств та організацій, формуванням і розвитком виробничих кластерів, наявністю значної дистанції між професійною освітою та роботодавцями, ускладненням взаємодії різних ринкових інститутів, у тому числі ринку освітніх послуг із ринком праці, які недостатньо вивчені як інституційно-організаційні системи.

Незважаючи на амбівалентність, тобто суперечливість проблеми моніторингу ринку праці, можна констатувати тотожність думок щодо його визначення як процесу системного статистичного дослідження стану ринку праці та дій органів служби зайнятості, за

допомогою якого формується система інформації, що дозволяє швидко й гнучко реагувати на зміни у співвідношенні попиту та пропозиції в сфері зайнятості, прогнозувати виникнення критичних ситуацій, планувати і здійснювати активну політику на ринку праці, за потреби вносити ті чи інші корективи [11, с.85]. Зазначимо, що світова криза викликала появу на ринку праці двох основних людських груп ризику, які найбільше потерпають від безробіття: жінки та випускники освітніх закладів, оскільки роботодавець, користуючись наявністю вибору, приймає на роботу фахівців не лише з дипломом, але й зі стажем роботи. Вирішення цієї складної проблеми неможливе без правильного розуміння ролі та місця робочого капіталу на ринку праці, особливо його *молодіжного* та *гендерного сегментів*.

Багаторічний досвід роботи у системі професійної освіти сфери послуг (ресторанного та готельного бізнесу) дозволяє стверджувати, що для підвищення якості навчально-виробничого процесу з професійної підготовки виробничих кадрів, створення сприятливих умов для ефективної інтеграції професійної освіти з ринком праці, збереження позитивних традицій і впровадження інноваційних проектів доцільним є здійснення *комплексного аналізу* або *моніторингу* щодо виявлення пріоритетів суб'єктів ринку праці, їх вимог до наявних у випускників системи ПОН компетенцій.

Ознайомлення з різними джерелами наукового пошуку свідчить, що міжнародна практика сьогодні демонструє інтенсивний перехід від дослідження національного ринку праці до регіонального або, навіть, вивчення потреб окремих підприємств у трудових ресурсах. Тому, виходячи з того, що оцінка регіонального ринку праці, включаючи його аналіз і прогнозування, є основою для визначення професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів сфери послуг, нами зроблено спробу побудувати адекватну сучасним можливостям професійної освіти й навчання та потребам ринку праці модель системи його моніторингу:

Зі структури моніторингу нами вилучено поняття «спостереження», хоча й деякі науковці, що визначають його як перший елемент системи. Практичний досвід дослідження регіонального ринку праці дозволяє стверджувати, що даний метод є ефективним тільки у комплексі з іншими методами дослідження, зокрема анкетуванням, опитуванням тощо.

Адже моніторинг ринку праці не тільки дозволяє одержати детальну інформацію про стан економіки регіону та рівень зайнятості або дефіциту робочої сили, а й складає зовнішній контекст для розвитку професійного навчального закладу, що готує виробничі кадри, визначає механізми розширення сфери соціального партнерства та конструктивного діалогу між ринком праці та ринком освітніх послуг.

Під час роботи над розробленням галузевого професійного стандарту, заснованого на компетенціях, яка здійснювалася творчою групою Сімферопольського вищого професійного училища ресторанного сервісу та туризму в рамках участі у Всеукраїнському проекті, ініційованому Міністерством освіти і науки України, навчальним закладом було проведено анкетування роботодавців понад 500 підприємств сфери послуг з усіх регіонів країни. Всеукраїнське анкетування роботодавців, керівників підприємств, висококваліфікованих фахівців галузі для визначення відповідності чинних державних професійних стандартів і кваліфікаційних характеристик вимогам сьогодення, формування переліку вимог до освітніх, професійних та особистісних якостей випускника ПТНЗ, визначення пріоритетів роботодавців щодо його компетенцій та оцінювання фактичного кваліфікаційного рівня майбутнього фахівця, ранжування навичок та умінь, якими він повинен володіти за новими рівнями кваліфікацій [9].

Результати опитування довели, що професійний стандарт нового покоління повинен відображати можливість і необхідність еволюційних змін в інтересах особистості, ринку праці та держави на основі нормативно-правових відносин в умовах розвитку світових глобалізаційних, інтеграційних і міграційних процесів у галузі праці, зайнятості та професійної освіти. Саме тому тісна співпраця всіх зацікавлених сторін: роботодавців, що представляють ринок праці, соціальних партнерів – представників громадських організацій і соціальних інституцій та особистості, є обов'язковою під час професійної підготовки випускників, яких вимагає ринок праці [9].

Залучення до інноваційної діяльності професійної школи представників сфери послуг є однією з найефективніших форм інтеграції професійної освіти з виробництвом, ринку освітніх послуг – з ринком праці. Координація з роботодавцями дозволяє визначити своєрідне кредо інтеграції професійної освіти з ринком праці: *«роботодавець визначає, чому вчити трудові ресурси, професійний навчальний заклад – як вчити, щоб забезпечити випускника затребуваними ринком праці компетенціями»*.

Провідною домінантою моніторингу ринку праці є підвищення якості процесу навчання та підготовки кваліфікованих фахівців шляхом:

- упровадження стандартів нового покоління, заснованих на компетенціях, які вважаються важливими для створення національних трудових ресурсів, що є здатними швидко засвоювати нові професії або професійні навички та мають змогу пристосовуватися до змін, наприклад, технологічних чи професійних, або до змін у структурі ринку праці [3, с.32], а з огляду на євроінтеграційні прагнення України – вільно адаптуватися до умов світових міграційних процесів;

- скорочення асиметрії між попитом і пропозицією на ринках праці та освітніх послуг, забезпечення стовідсоткового працевлаштування випускників.

Окрім того, прогнозування потреб регіонального ринку праці в робочих і фахівцях є для професійної освіти надзвичайно важливим, оскільки за результатами моніторингу має

формуватися соціальне замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів, визначаються оптимальні пропорції контингенту випускників навчальних закладів професійної освіти.

Властива ж ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва і сфери послуг вимагає органічного включення робочих кадрів до структури економіки держави, орієнтації на поступову зміну співвідношення між попитом і пропозицією [9, с.2], оскільки вивчення запитів ринку праці та можливостей професійної освіти і навчання їх задовольнити, інтеграція освітніх і громадських інституцій мають запобігти реальній загрозі втрати накопиченого десятиріччями інтелектуального та трудового потенціалу.

Проміжним висновком виступає той факт, що моніторинг ринку праці є одним із провідних факторів забезпечення синергетичного ефекту випереджального розвитку професійної освіти й навчання на основі взаємодії із соціальними партнерами в умовах формування нової якості економіки.

Прозорість системи професійної підготовки виробничого персоналу сфери послуг полягає в її органічному включенні до регіонального, національного і, загалом, світового ринку праці з визначенням пріоритетів замовника трудового капіталу, з орієнтацією на потреби регіональної соціально-економічної інфраструктури. Адже, незважаючи на те, що проблема взаємодії професійної освіти з виробництвом, зокрема зі сферою послуг, є предметом постійного дискурсу науковців і практиків, ґрунтовно її майже не досліджено.

Сьогодні є необхідним поряд із пошуком внутрішніх резервів підвищення своєї якості професійною освітою встановлювати додаткові стимули інвестування роботодавців у підготовку кадрів усіх рівнів, забезпечувати активну участь представників ринку праці в процесі впровадження професійних стандартів нового покоління на основі галузевої рамки кваліфікацій, у складанні переліку професій і спеціальностей, організації баз практик, формуванні у випускників професійних компетенцій, оцінюванні результатів навчання.

Можна зробити висновок, що моніторинг ринку праці виступає основоположним принципом ступеневого професійного навчання виробничого персоналу, зокрема сфери послуг, оскільки впливає на якість професійної освіти та формування соціального замовлення суспільства на підготовку мобільного, конкурентоспроможного на ринку праці фахівця.

Неминучим є перехід від безликих контрольних цифр до соціального замовлення з урахуванням структурних кадрових потреб регіонального ринку праці. Тобто, необхідною є *адресна підготовка виробничих кадрів* на замовлення роботодавців та їх об'єднань.

Моніторинг стану та прогнозування затребуваності й пропозиції на ринку праці в перспективі дозволять системі професійної освіти й навчання забезпечити взаємозв'язок ринку освітніх послуг і ринку праці шляхом:

- розроблення на основі професійних стандартів компетентності ефективних механізмів узгодження вимог сфери праці до випускників професійних навчальних закладів, визначення результатів професійної освіти і, як результат, надання їй можливості своєчасно реагувати на запити ринку праці та управляти якістю навчання;
- визначення нового ракурсу розвитку соціального партнерства щодо розроблення й упровадження єдиної методології моніторингу ринку праці та формування на цій основі обсягів державного замовлення на підготовку трудових кадрів;
- удосконалення переліку професій, за якими здійснюватиметься навчання в професійному навчальному закладі, умов ліцензування освітньої діяльності;
- складання посадової ієрархії галузевої рамки кваліфікацій; встановлення еквівалентності між кваліфікаціями та видачею документу про професійну освіту;
- забезпечення неперервності професійної освіти, вдосконалення її якості, інвестиційної привабливості та доступності навчання впродовж життя;

- регулювання розподілу трудових ресурсів, участь у регіональній інфраструктурній модернізації, у розробленні та реалізації програм підвищення територіальної мобільності кадрового потенціалу;
- активізування профорієнтаційної роботи серед випускників загальноосвітніх навчальних закладів щодо вибору майбутнього виду діяльності, а також відтворення проектів, спрямованих на популяризацію професійної освіти й навчання.

Література:

1. Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб. матер. підгот. у рамках реалізації укр.-нім. Проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні».– К., 2009.– 276 с.
2. Глосарій основних термінів професійної освіти й навчання / упоряд. Т.М. Десятов; заг. ред. Н.Г. Ничкало.– К. : АртЕк, 2009.– 192 с.
3. Глосарій термінів у сфері професійно-технічної освіти.– К., 2009.– 127 с. –(Проект ЄС «Підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні в Україні).
4. Концепція розвитку професійної освіти й навчання в Україні (2010-2020 рр.): проект [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2009>
5. Ничкало Н.Г. Праця і професійний розвиток особистості: міждисциплінарний аспект // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матер. V між нар. наук.-практ. конф.– Хмельницький, 2009.– 498 с.
6. Новацький Тадеуш В. Людська праця: аналіз поняття / перекл. З польської Ю. Родик.– Львів : Літопис, 2010.– 182 с.
7. Олейникова О.Н. Анализ потребности в умениях в учебных заведениях профессионального образования проекта DELPHI II [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.cvets.ru/Modules/SNA-D2.rdf>
8. Олейникова О.Н. Качество профессионального образования и обучения в контексте развития интеграционных процессов в странах Европейского Союза [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.cvets.ru/Qual/Ass/Quality-EC.rdf>
9. Пальчук М.І. Методичні рекомендації щодо вивчення ринку громадського харчування / М.І. Пальчук, А.Ю. Волкова, Л.В. Манжосова; за ред. В.О. Радкевич.– Сімферополь : СВПУРСіТ, 2008.– 39 с.
10. Професійна освіта: словник : навч. посібник / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало.– К. : Вища школа, 2000.– 380 с.
11. Энциклопедия профессионального образования. В 3-х томах / под ред. С.Я. Батышева.– М. : АПО, 1999.

Досліджена проблема стану, характеру, тенденцій розвитку та особливостей функціонування ринку праці в контексті його інтеграції з ринком освітніх послуг. Обґрунтовано необхідність проведення моніторингу ринку праці з метою формування адресної підготовки виробничого персоналу сфери послуг.

Ключові слова: моніторинг, ринок праці, міграція, професійна освіта й навчання, виробничий персонал, сфера послуг.

Исследована проблема состояния, характера, тенденций развития и особенностей функционирования рынка труда в контексте его интеграции с рынком образовательных услуг. Обоснована необходимость проведения мониторинга рынка труда с целью формирования адресной подготовки производственного персонала сферы услуг.

Ключевые слова: мониторинг, рынок труда, миграция, профессиональное образование и учеба, производственный персонал, сфера услуг.

The article focuses on current state, trends of developments, and problems of functioning of the labour market in the context of its integration to the educational services space. The necessity of doing the survey of the labour market is justified with the aim to teach the required-skills personnel in the sphere of services.

Keywords: monitoring, labour-market, migration, trade education and studies, manufacturing staff, service business.